

University of Groningen

Cognitieve aspecten van handelingsbeschrijvingen

Berkel, Arie van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1991

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Berkel, A. V. (1991). Cognitieve aspecten van handelingsbeschrijvingen. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

6 SAMENVATTING

In het eerste hoofdstuk werd een selectief overzicht gegeven van verschillende opvattingen in de cognitiewetenschap en de cognitieve psychologie in het kader van produktie- en perceptieprocessen in menselijke verbale communicatie. Na een korte inleidende bespreking van beide disciplines volgde een discussie over het veel gemaakte onderscheid tussen automatische en gecontroleerde cognitieve processen. De conclusie was dat het gemaakte onderscheid niet ontkend kan worden, maar dat het zowel theoretisch als experimenteel niet tot overtuigende resultaten heeft geleid. Vervolgens behandelde ik kennisrepresentaties aan de hand van syntactische en semantische mentale modellen. Op grond van het werk van Pylyshyn en Stich enerzijds en Johnson-Laird anderzijds, kwam ik tot de conclusie dat formeel-abstract beschreven representaties niet of in mindere mate aansluiten bij de dynamiek van het natuurlijke menselijke communicatieve taalgedrag. De beide opvattingen (i.c. het formeel-syntactisch model en het procedureel-semantisch model) maken het wel mogelijk vast te stellen dat taalgedragsverschijnselen cognitieve relevantie hebben. Een representatiemodel dat naadloos aansluit bij de dynamiek van het menselijk taalgedrag werd gevonden bij Schank en met name bij zijn theorie van *Memory Organizational Packets* (MOPs) en *Thematic Organizational Points* (TOPs). De daarin opgenomen *content frames* bieden een kader om op een semantisch rijk niveau kennis en ervaring te representeren in een dynamisch produktie- en receptiemodel. De dynamiek van het model ligt vooral in het uitgangspunt dat nieuwe kennis en ervaringen geïntegreerd worden in bestaande kennis en ervaringen. In dit opzicht lijkt Schank's theorie op die van de veel oudere theorie van Piaget. Ik liet daarom vervolgens zien dat centrale begrippen uit de piagetaanse theorie als assimilatie en accommodatie uitstekend kunnen worden ingepast in de beschrijving van het informatieverwerkende proces bij de produktie en receptie van taalgedrag. Het hoofdstuk werd afgesloten met de constatering dat ook top-down en bottom-up processen

uitstekend kunnen worden ingepast in de beschrijving van het informatieverwerkende proces.

In het tweede hoofdstuk werd een overzicht gegeven van twee pragmatische opvattingen van taalgebruik. In de eerste pragmatische opvatting wordt taalgebruik beschouwd als een communicatieve handeling, waarbij de spreker een bepaalde bedoeling heeft. In de tweede pragmatische opvatting wordt taalgebruik beschouwd als een communicatieve handeling, waarbij de spreker een bepaalde bedoeling heeft. In de eerste pragmatische opvatting wordt taalgebruik beschouwd als een communicatieve handeling, waarbij de spreker een bepaalde bedoeling heeft. In de tweede pragmatische opvatting wordt taalgebruik beschouwd als een communicatieve handeling, waarbij de spreker een bepaalde bedoeling heeft.

Vervolgens behandelde ik de relatie tussen taalgebruik en kennis. In het derde hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de relatie tussen taalgebruik en kennis. In het derde hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de relatie tussen taalgebruik en kennis. In het derde hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de relatie tussen taalgebruik en kennis. In het derde hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de relatie tussen taalgebruik en kennis. In het derde hoofdstuk werd een overzicht gegeven van de relatie tussen taalgebruik en kennis.

uitstekend kunnen worden ingepast in de theorie van assimilatie en accommodatie.

In het tweede hoofdstuk stond de studie van het taalgedrag centraal vanuit de twee pragmatische richtingen die haaks op elkaar staan: de filosofisch georiënteerde pragmatische semantiek en de sociologisch georiënteerde beschrijvende pragmatiek, waarbij werd geconstateerd dat de eerste richting veel cognitiever is dan de tweede, terwijl de tweede veel "empirischer" is dan de eerste. Op grond van de mutuele-kennishypothese wordt de relatie tussen cognitie en de pragmatische studie van taalgedrag gelegd. Hierbij bediscussieerde ik de relevantietheorie van Sperber & Wilson en kwam tot de conclusie dat deze theorie weinig toevoegt aan de (door hen verworpen) theorie van mutuele kennis. In tegendeel, veel door hen geïntroduceerde concepten zijn onduidelijker en vager ten opzichte de reeds bekende begrippenkaders. Daarna werd de lijn uit hoofdstuk 1 doorgetrokken: het ging echter nu niet zozeer om de individuele cognitieve dynamiek maar ook om de mutuele cognitief-dynamische aspecten ervan.

Vervolgens behandelde ik de empirische kwaliteit van de data op grond waarvan observaties worden verricht. Deze behandeling was kritisch ten aanzien van de diverse corpora van taalgebruiksdata voornamelijk op grond van het feit dat, in tegenstelling tot wat vaak wordt gepretendeerd, er nog weinig aandacht is besteed aan een empirisch gerichte pragmalinguïstiek. Nadat ik een overzicht heb gegeven van de verschillende soorten corpora die bij psychologisch en linguïstisch onderzoek in zwang zijn, stelde ik de volgende taxonomie voor. Allereerst maakte ik een onderscheid tussen corpora waarin taaldata worden geëliciteerd en die waarin dat niet het geval is. De laatste categorie kan onderverdeeld worden in corpora waarin de taaldata op grond van introspectie worden vastgesteld en in corpora waarin taaldata uit *real life* situaties worden verzameld. Deze corpora werden door mij resp. idealistisch en realistisch genoemd. De corpora waarin de taaldata worden geëliciteerd, verdeelde ik op grond van het type elicitatie in strikt-experimentele, quasi-experimentele en quasi-realistische corpora. Mijn voorkeur ging daarbij uit naar quasi-realistische corpora, omdat deze een hoge mate van ecologische validiteit hebben en omdat bij de elicitatie de inputcondities onder controle worden gehouden terwijl de verbale output van proefpersonen juist niet onder controle staat. Deze voorkeur werd vervolgens ingevuld met een korte schets van de wijze waarop geëxperimenteerd is met een onder controle gehouden input van

visueel materiaal en de verbale beschrijvingen van dat materiaal door proefpersonen.

Op grond van de criteria tenzien van een quasi-realistisch corpus, ontwikkelde ik het corpus dat in deze studie is gebruikt. In het derde hoofdstuk beschreef ik de wijze waarop het tot stand is gekomen. Er werden taaldata geëliciteerd als simultaan verslag van gebeurtenissen (handelingen) die op video werden vertoond. De aldus verkregen taaldata zouden aldus inzicht kunnen verschaffen op de wijze waarop nieuwe informatie in aanwezige kennis wordt geïntegreerd. Er is dan sprake van een accommoderende taakstelling die geassimileerde kennis tot gevolg heeft. De geproduceerde taaldata zijn in termen van Piaget de geautomatiseerde weergave van geassimileerde kennis.

Vervolgens beschreef ik de wijze waarop het corpus technisch tot stand gekomen is, waarbij het vooral ging om de transcripties van de taaldata die door middel van beeldcodes synchroon op de gebeurtenissen van het videoscherm werden geprojecteerd.

In de eerste twee hoofdstukken werd een brede theoretische achtergrond geschetst die van belang is voor het uiteindelijke onderzoek: de cognitieve en verbale activiteiten die mensen verrichten tijdens het simultaan verslaan van handelingen. In het vierde hoofdstuk ging het over de cognitief-semantische problemen bij handelingsbeschrijvingen, zowel wat betreft de interpretatie van geobserveerde handelingen als wat betreft de interpretatie van de handelingsbeschrijvingen. Ik begon met vast te stellen, mede op grond van het werk van Austin en Searle dat beschrijvingen van alledaagse handelingen inzicht verschaffen in het handelen zelf. Handelingsbeschrijvingen kunnen worden beschouwd als een "common sense" prototype van een expertsysteem dat het menselijk handelen representeert.

Ik ging vervolgens in op enkele klassieke problemen uit de (logische) handelingstheorie en waagde het vast te stellen dat binnen het mentale domein intentionaliteit, doelgerichtheid en planning moeten worden beschouwd als behorend bij rationeel gedrag en de interpretatie van rationeel gedrag.

Daarna behandelde ik de perceptie van handelingen op grond van de verbale handelingsbeschrijvingen die afkomstig zijn uit het Corpus Simultaanverslagen (CSV1) en uit het Corpus Achterafverslagen (CAV). Ik constateerde dat de proefpersonen in staat waren om geobserveerde handelingen compleet te beschrijven zonder dat zij beschikten over evidentie voor die beschrijvingen op grond van de input data. De input data waren namelijk incompleet en maak-

ten extrapolatie
beschrijvingen i
het CAV alleen
hebben.

Het laatste hoo
proefpersonen v
van een zeer ko
alle andere scèn
data te verwer
opstelling een
andere discours
zoals het live
handelingen di
projecteerde ik
gebruikmakend
handelingsverkl

1. proefpersone
- het handelingsp
- wijzende gebaa
- weergave richt
2. proefpersone
- eerstopkomende
- lingen door een
3. als er een l
- geuit dan gaat
4. proefpersone
- schrijving op ee
5. het verschil t
- uit het feit dat
- ken als verklari
6. subject main
- noodzakelijk we
- Ik behandelde
- Memory Organi
- kaders verklari
- vertonen ten op
- De analyse van
- conclusie dat pr

ten extrapolatie noodzakelijk. Een andere conclusie was dat de handelingsbeschrijvingen in CSV1 semantisch cumulatief zijn opgebouwd, terwijl die in het CAV alleen een chronologische structuur met een lichte top-down neiging hebben.

Het laatste hoofdstuk gaf een analyse van het simultaanverslag zoals dat door proefpersonen werd gegeven. Uit het corpus CSV1 is gekozen voor het verslag van een zeer korte scène waarin iemand de weg vraagt. De scène werd evenals alle andere scènes zonder geluid vertoond, zodat de proefpersonen incomplete data te verwerken kregen. Nadat ik heb aangegeven dat de experimentele opstelling een natuurlijke communicatieve situatie benaderde, behandelde ik andere discourse typen die lijken op het hier geëliciteerde simultaanverslag, zoals het live (radio)sportverslag. Vervolgens analyseerde ik nauwkeurig de handelingen die op het videobeeld zichtbaar zijn. Deze handelingsanalyse projecteerde ik vervolgens op de transcripties van de simultaanverslagen, gebruikmakend van het onderscheid tussen handelingsbeschrijvingen en handelingsverklaringen. Uit de analyse van de transcripties bleek het volgende:

1. proefpersonen geven door een relatief lange pauze rond het moment dat het handelingspatroon interpreteerbaar wordt door een "cue" (het richting wijzende gebaar van de actor) aan dat de aandachtsfocus zich van de verbale weergave richt op de perceptie van de data;
2. proefpersonen zijn eerst gericht op het verklaren van de handelingen van de eerstopkomende actor, terwijl de cue voor het interpreteren van zijn handelingen door een tweede actor (de wijzende man) wordt gegeven;
3. als er een handelingsbeschrijving op een hoog semantisch niveau wordt geuit dan gaat deze meestal vergezeld van een "afzwakker";
4. proefpersonen proberen door extrapolatie van de data een handelingsbeschrijving op een zo hoog mogelijk niveau te geven;
5. het verschil tussen handelingsbeschrijvingen en handelingsverklaringen blijkt uit het feit dat sommige proefpersonen de handeling van de ene actor gebruiken als verklaring voor de handeling van de andere actor;
6. subject maintenance bleek soms dermate sterk dat een passief-constructie noodzakelijk werd.

Ik behandelde deze verschijnselen vervolgens in het kader van adaptatie en Memory Organizational Packets, en probeerde daarbij aan te tonen dat beide kaders verklaringen bieden voor de afwijkingen die de simultaanverslagen vertonen ten opzichte van "normale" spontane discourse.

De analyse van pauzeverschijnselen in de simultaanverslagen leidde tot de conclusie dat proefpersonen twee strategieën uitvoeren: de hardop-denkste-

gie en de extrapolatiestrategie. Ook stelde ik vast dat de pauzes niet altijd samenvallen met syntactische grenzen, hetgeen indiceert dat pauzes eerder worden gestuurd vanuit een cognitief-conceptueel mechanisme dan vanuit een cognitief-syntactisch mechanisme. Vanuit het attentie-concept van Van der Geest als een meer omvattend begrip dan de given-new distinctie, waarmee bovendien wordt aangegeven dat grammaticale structuren een cognitieve basis hebben in de zin van diverse cognitieve activiteiten, stelde ik opnieuw de MOP-theorie aan de orde. Nu echter in het kader van de verschillen in verslagen achteraf en de simultane verslagen met name waar het subject maintenance betreft. Ik concludeerde dat DE WEG VRAGEN en DE WEG WIJZEN complementaire handelingen zijn. Ik paste vervolgens de *prior activation hypothesis* toe op enkele transcripties, en verklaarde waarom sommige transcripties een merkwaardige passief-constructie bevatten. Tenslotte ging ik nader in op de verschillende niveaus van handelingsbeschrijvingen in simultane verslagen en verslagen achteraf. In beide gevallen troffen we verklaringsindicatoren aan. Deze verklaringsindicatoren hebben een dubbele functie. Zij verklaren niet alleen de uit de interpretatie voortvloeiende handelingsbeschrijving, maar ook de elementen uit het interpretatieproces. Wat dat laatste betreft concludeerde ik dat de dubbele functie zowel op het niveau van de cognitie als op het niveau van de metacognitie ligt.

BIBLIOGRAPHIE

- Allén, Sture (ed.)
 Anceaux, Heiko.
 Anderson, Alan I.
 Anderson, J.R. 1978.
 Antonioni, Pier F.
 Ariel, Mira. 1985.
 Ariel, Mira. 1989.
 Austerlitz, Robert.
 Austin, J.L. 1961.
 Austin, J.L. 1962.
 Baddeley, Alan I.
 Baggett, P. 1977.
 Baggett, P. and A.
 Bar-Hillel, Y. 1978.
 Barwise, Jon and
 Bax, M.M.H. en
 Beattie, G.W. 1978.
 Beaugrande, Robert.
 Berkel, A.van. 1978.